

Harai Dénes¹

A személyiség fontossága – Gondolatok egy visszaemlékezés kapcsán

Dr. Szabó Miklós (1942–2021) altábornagy, akadémikus, rektor

A szokványos életrajzi megközelítésen túl, természetesen ennek egy része ebből a visszaemlékezésből sem maradhat ki – a hozzá illő katonás tömörség mellett –, kellő *árnyaltsággal* gondolkozhatunk, amikor egyetemünk jogelődje, a Zrínyi Miklós Nemzetvédelmi Egyetem rektorára: *dr. Szabó Miklós* altábornagyra, akadémikusra, hadtörténészre emlékezünk.

Nemcsak az emlékezés miatt fordulunk felé, hanem személyisége, munkássága összetett emberi, szociális és politikai feltételeinek, értékeinek, feszültségeinek, valamint a kor s egész életműve megértésének igényével is. Ez utóbbi igen fontos, mert az élet megélt – de rejtett – rétegei visszahatnak a folyamatokra.

Az ember életében annak a korszaknak intézményi, kormányzati, politikai, valamint személyiségi lenyomatát viszi tovább, amelyből kiemelkedett, ez képezi nemcsak önreferenciájának, de öntudatának alapját is – az Ő esetében sincs ez másként. Jellemének mélyebb rétegeit nem tudjuk felmutatni e rövid visszaemlékezésben, de főbb mozzanatait talán jobban megérthetjük.

Szabó Miklós számára – mint annyi más esetben is – meghatározó volt a kezdet: a II. Rákóczi Ferenc Katonai Középiskola; nemkülönben az időpont, hiszen ekkor a naptár 1956-ot mutatott. (Az iskola parancsnoka: Oláh István [1926–1985] későbbi honvédelmi miniszter volt.)

Tanulmányainak folytatásában is visszaköszön szisztematikussága, célratörése, továbbá magára a tanulásra való igénye és az annak tulajdonított fontosság, amely egész életében jellemző volt rá.

¹ Ny. ezredes; professor emeritus, NKE HHK Katonai Vezetéstudományi és Közismereti Tanszék; PhD.

Az Egyesített Tisztviskolát (ETI) gépkocsizó-lövész szakon, kitüntetéses oklevéllel végezte 1964-ben; ugyanebben az évben a szegedi Juhász Gyula Tanárképző Főiskolán – jeles minősítéssel – földrajztanári oklevelet kapott. 1973-tól az Eötvös Loránd Tudományegyetem Bölcsészettudományi Karának kiegészítő szakán történelmet hallgatott, ahol 1976-ban diplomázott.

A katonákról azt tartják, hogy harcra, küzdelemre születtek, de az elmúlt évtizedekben életükben meghatározóbb volt a hivatás, a munka, a család, és csak a mindennapi átvitt értelemben volt jelen a küzdés. A haderő még a mechanikus hadviselés jellemzőit mutatta, de már elindult a specializáció irányába az új alapú, modern kommunikációs technológiák fejlődése is. Nem véletlen, hogy a katona mentális és morális összképessége a 20. századtól fokozott kapcsolatban van a technikával, az oktatással, a felkészítéssel, s nem utolsósorban a társadalmi-technológiai haladással. Mindezek a kognitív mező (a gondolkodás) bővülését is jelzik.

Szabó Miklós esetében is medíthathatnánk az egyszerű családok gyermekei „katonának szegődése” nyilvánvaló okairól, személyiségfejlődésük és koruk „osztályszellemű” motívumairól vagy a harcra, küzdelemre születettek kollektív tudatáról, s nemcsak a kemény feltételekhez való idomulásról, hanem e feltételek bővítéséről, mentalitásuk valóságos tartalmairól is – ezzel is jelezve az elmúlt évszázadban a hadtudomány és a katonai felsőoktatás közvetlen kapcsolatát.

Azonban figyelemre méltó tény, hogy a katonai felsőoktatás igen sok fiataalt megmentett a társadalmi rostán való kihullástól, tartást, céltudatosságot, biztonságos megélhetést, dinamizmust adva nekik, amelynek hatásairól gyakran megfélekezünk, mi több, esetenként alábecsüljük. A tapasztalatok azt mutatják, hogy – az előzőekben felsoroltakon kívül – a szülőkről való leválás folyamatában is nagy jelentőséget tulajdoníthatunk a katonai felsőoktatásba való bekerülésnek. Szélesebb értelemben, a jellemek, érzelmek, szokások s további értékes karakterjellemzők mellett utalhatunk a közös mintájú, de mégsem egységes katonatudatra, amelynek eltérő alakzataival találkozhattunk a közelmúlt hadtörténetében is.

A katonai felsőoktatást említve azt mondhatjuk, hogy Szabó Miklós nevével – az adott időszakban – az egész magyar katonai felsőoktatást jelezhetjük: működése hosszú éveken, sőt évtizedeken keresztül meghatározta a katonai felsőoktatás irányát, bizonyos értelemben a minőségét, de a szintjét mindenképpen, ezeken túlmenően kutatási és oktatási területén – a hadtörténelemben – a konkrét kutatási-oktatási tartalmakat is.

E valóságnak sokféle árnyalata van, s alig lehet röviden meghatározni, megörökíteni és megmutatni valamit abból a korábbi kemény függőségre épülő világból s abból az államból, amelyben szolgált. A fiatal olvasók szempontjából

megjegyezzük, hogy a képzést – a „szocializmusként” jelzett évtizedekben – nemcsak áthatotta, de a kultúra más rendszereihez hasonlóan részévé is alakította a politika, amely egyben törekvés is volt. A tanárok közül sokan kényszeredetten képviselték az akkori nézeteket, de voltak, akiknek azok ténylegesen befolyásolták gondolkodását. Európában a modern hadseregek tradicionális jellemzője volt, hogy a tiszti-altiszti kar egzisztenciálisan függő helyzetbe került politikai nézeteitől.

Szabó Miklós személyiségének egésze – intellektualitása, gondolkodása, cselekvő kapacitásai – az adott korszak minőségi jellemzőihez kötődött.

Egy személyiség életének mindig vannak rejtett rétegei is, és szüntelenül keresve új motívumokat, gondolattechnikákat időszakonként nemcsak a viszonyok, de különösen a személyek, személyiségek mibenlétének újrafogalmazására is szükség lehet.

A személyes tulajdonságok közül elsőként a céltudatosság, a határozottság, a kemény belső tartás, a következetesség és az önazonosság értéke jelenik meg vele kapcsolatban, de nyitottsága, gyakorlati beállítottsága ugyancsak jellemezte természetét.

Szakmai, vezetői és emberi tekintélyének súlya, amelyet hivatástudata, munkássága, valamint nem utolsósorban támogató személyi környezete – amelynek jómagam is tagja voltam – határozott meg, az akadémiai (Zrínyi Miklós Katonai Akadémia) időkben is ugyanúgy végig érezhető volt, mint az egyetemi (Zrínyi Miklós Nemzetvédelmi Egyetem) időszakban; legyen szó bármilyen kapcsolati viszonyrendszerről, hallgatókról, tanárokról vagy vezetőkről. Meg kell említenünk, hogy ugyanilyen tekintély vette körül közvetlen vezetőtársainak körében is, mint Piószegi János dandártábornok, Sándor Vilmos határőr dandártábornok vagy Csűrös János ezredes stb., akiknek – a rektorhoz hasonlóan – volt tartásuk, tudományos munkásságuk, és nemcsak befolyásolták, de irányították is a véleményeket, illetve szakmai területükön a kapcsolatokat, bátran kijelentjük, hogy egyfajta vonatkozási pontok voltak. Legyen az előző mondat megemlékezés a megemlékezésben, ugyanis a nevezettek sajnos már nincsenek közöttünk.

Szabó Miklós fontosnak tartotta – szóhasználatával élve – a „régiekkel”, azaz a korábbi tanárkollégákkal való kapcsolattartást, akik mindig nagy létszámban jöttek az éves találkozókra, amelyek önmagukban is jelezték az egymással való találkozások örömteli emlékein túl az ő elfogadottságát is.

Személyisége és munkája kitöltötte, kimerítette mindazt, ami számunkra a katonatanárt, később a katonarektort jelentette: szakmai tudás, az egyetem menedzselése, a tanári kar összefogása, jó előadói készség, határozottság, bátor, határozott kiállás s nem utolsósorban a mindig katonás megjelenés. Mindaz a különösség, amelyet általában önmagában nem elemzünk, de amelyben hangsúlyos a gyakorlatra hangoltság. Egyaránt foglalkoztatták a Honvédségben s az egyetemen kialakult

helyzetek; megoldásukon sokszor őrlődött, különösen, ha a felsőbb döntések révén, nem elvárásainak megfelelően alakultak a dolgok.

Akik ismertük, még magunk előtt látjuk alakját, amikor jegyzeteit asztaláról felkapva, gyors léptekkel órára siet, és akkor már csak a hallgatókra s a soron lévő óra tartalmára gondol. Itt kell megjegyeznünk, hogy igen tapasztalt és jó előadó volt. Tevékeny emberként és vezetőként sem szerette az üres szócsépléseket, személyiségén átütött a katonás stílus: az összeszedettség, a rendezettség, a pontosság – s bízott a kimondott szó erejében. Fontos volt számára, hogy a tiszt felkészülten illeszkedjen – a NATO-csatlakozás utáni – nyitottabb szemléletű Magyar Honvédségbe. Mivel kortársaiként mindannyian e rendszer részesei voltunk, engedtessek meg egy személyes vélemény: nem használt önbizalmunknak, hogy az elmúlt évtizedekben sokfelé kellett illeszkednünk.

A folyamatos tanulásban, képzésben való részvétel nemcsak maga felé volt elvárás, de a közvetlen környezetében dolgozó vezetői állomány irányában is. Így a vezetők saját beosztottaik felé is továbbították ezt a követelményt. Ezáltal mondhatni a társadalomtudományi területen rendszerszerűvé vált, hogy az oktatói állomány, a tanárok és a vezetők is kettős végzettségűek voltak, azaz nemcsak katonai iskolákat, hanem civil egyetemet is végeztek.

Fogékony volt a változásokra, nyitott volt az újra, támogatta új tárgyak bevezetését; a tudományos kutatást s az akkor kiteljesedő – intézeti szintre emelt – nyelvi képzést; fiatal oktatók elindítását; valamint a könyvtár fejlesztését is. Tevékenységének jelentős része a Honvédség viszonylag stabil időszakára esett, de vezetőként jó néhány fontos és meghatározó változást is át kellett élnie és le kellett vezényelnie, hiszen olyan jelentős feladatok is jutottak erre az időszakra, mint a haderőreformok, a NATO-csatlakozás, az új felsőoktatási törvény, azaz meghatározó tartalmi változások jellemezték a szolgálatot.

Valamennyi szolgálati helyén munkavégzésében kitartó és fáradhatatlan volt, személyisége és kommunikációja – az első számú vezető szükséges távolságtartásán túlmenően – nem hordozott semmi zavarót.

Szabó Miklós ismerte az embereket, kritikusan szemlélte és mérlegelte őket. Több évtizedes tapasztalatának köszönhetően az emberek megítélésében ritkán tévedett, akiket elfogadott, azokban nagyon megbízott. A Nobel-díjas francia író, Romain Rolland hősiességre vonatkozó gondolatához hasonlóan fogalmazhatjuk meg a látszólagos ellentmondás mélyebb tartalmát: ismerni az embereket, és mégis szeretni őket...

Szabó Miklós irányításával teljesedett, illetve alakult ki a katonai felsőoktatás egyetemi szintje, teremtdtek meg szabályai, oktatói kara, s nem utolsósorban a sajátos egyetemi tudat. Tapasztalatból tudom, hogy felkészült és tekintélyes akadémiaparancsnok-elődje, dr. Simon Sándor altábornagy – volt hadosztályparancsnok – időszakában is hasonló törekvéseket tapasztalhattunk.

Szabó Miklós munkásságának egyik legfontosabb, ha talán nem a legfontosabb „projektje” a katonai akadémia egyetemmé történő átalakítása, ezáltal a magyar felsőoktatási rendszerbe történő integrálása volt. Ennek eredményes és sikeres megvalósítására joggal lehetett büszke. E hosszú és bonyolult, szerteágazó folyamatban szükség volt a parancsnok menedzseri képességeinek kibontakoztatására.

A Zrínyi Miklós Nemzetvédelmi Egyetem létrehozása önmagában is kiemelkedő teljesítmény, de ha ezt továbbgondoljuk, akkor kap ez igazán különös jelentőséget. Értjük ezalatt azt, hogy jelenlegi egyetemünk (Nemzeti Közszerződési Egyetem) a nemzetvédelmi egyetem alapjain nyugszik, létrejöttekor az integrálódott intézmények közül csak a mi Hadtudományi és Honvédtisztképző Karunk volt egyetemi szintű, a másik két szervezet nem rendelkezett ilyen akkreditációval, hiszen azok főiskolák voltak.

Már korábban – a katonai főiskolai képzésben – megtörtént a harcos-támadó szellem fejlesztése, a harciasság ösztönének erősítése; a katonai szervezet természetéhez tartozott azonban még a szigorú rend és a fegyelem, amelyet mindig „erősíteni kellett”. A modern civilizációban – és az általa vezetett intézményekben is – a jelzett tartalmak fontos szerepet tölthettek be.

Szabó Miklós személyiségének kiemelése természetesen nem jelenti azt, hogy további neves tanárokról, vezetőkről megfeledkeznénk. Volt szerencsém még olyanokkal is közvetlenül dolgozni – akik felkészülésük során – Szabó Miklóssal együtt vagy vele egy időben végeztek katonai iskoláikat, s akikkel többször véleményt is cserélt, magánbeszélgetéseket folytatott az egyetemről. Közéjük tartozott dr. Malomsoki József ezredes, aki nemcsak tapasztalta, de mélyen értelmezte, illetve értette is a társadalmi, valamint a hadseregbeli folyamatokat, s akinek óráit élvezettel látogatták a hallgatók.

Szabó Miklós nagy lendületű életében fáradhatatlannak látszott, nyilvánosan soha nem mutatott más érzéseket – pedig a helyzetek sokszor alkalmat adtak volna erre –, különösen a még csak alakulófélben lévő egyetem időszakában.

Az MTA Hadtudományi Bizottsága 1986-ban alakult meg, amelynek Szabó Miklós első tagjai között volt, és munkájában élete végéig aktívan vett részt. Ekkor, a 80-as évek közepén változott talán a legnagyobbat a szolgálat tartama, és megítélésünk szerint vezetésével jól tudtunk élni a változások adta lehetőséggel.

A hadtörténelmi témákhoz személyesen is kötődött, kutatási területe volt: *A Magyar Királyi Honvéd Légierő 1930–1945 között*, valamint *A katonai felsőoktatás a II. világháború után*. Publikációinak, könyveinek sokasága bizonyítja e téren felmutatott aktivitását.

Hadtudósként sem a közepszerűség jellemezte, az e területen felvázolható karrierjében is a legmagasabbra jutott. Katonaként egyedülként 2007-től az MTA rendes tagjává választották, akadémiai székfoglalója a *Katonai felsővezetők a diktatúrában* címet viselte.

Hadtudósi pályájának előrehaladtával – elsősorban a tudományos életben azonos névvel működőktől való megkülönböztetésül – felvette vezetéckneve elé az „M” betűt. Tapasztalatból tudjuk, hogy e differenciált hatalmi-kommunikációs világban s az eszmék, értékek körforgásában gyakrabban keresünk új technikákat, hogy pontosabban kimondhassuk, megfogalmazhassuk magunkat. (Megjegyzem, mi ezt a módosított változatot közvetlen munkatársaiként nem alkalmaztuk. Számunkra, ugyanúgy a „Főnök” maradt, ahogy magunk között szólítottuk.)

Nem állt távol tőle a korszerű oktatás sem, az oktatás mikéntje – beleértve szerkezetét, stílusát, a vezetés attitűdjeit –, mint tapasztalhatjuk, ez jelentős hatással van a képviselt értékekre, gondolkodási tartalmakra.

Bizton állíthatjuk, hogy ambiciózussága, kitartása és folyamatos lendületének üteme idősebb korában sem változott, mozgásban tartották az újabb és újabb feladatok, amelyek motorként működtek számára.

Szabó Miklós egész élete – parancsnokként és rektorként is – a tevékeny, cselekvést kereső, egyenruhás értelmiségiek felkészítésére irányult, s hozzájárult a korszerűbb katonai értékrend kialakulásához, amelynek része volt a produktív kapacitás fejlesztése is. Kérdezhetnénk, hogy kellett-e meggyőződése ellen cselekednie? Minden bizonnyal *igen*. Ismerte a Honvédség viszonyait, valamint akkori legfelsőbb vezetőit. Négyezernél többször hallható volt dohogása is, időnként sokat őrlődött, érzékeltük lelkiismeretességéből fakadó bizonytalanságérzetét is.

Látásmódunkban és megítéléseinkben sok minden változhatott az elmúlt időszakban, de a tartalmi vonatkozásokat és azok lényegét ezek nem írják felül.

Egyébként a lényeg mindössze az, hogy amit az ember csinál, azt *jól kell csinálnia*. Szabó Miklósról emlékezve elmondhatjuk, hogy sokrétű vezetői, parancsnoki feladatait, tanári-oktatói tevékenységét, továbbá hadtudományi kutatói munkásságát is *különösen jól csinálta*; egyaránt rezonált a személyi és intézményi változásokra, erős belső ellenállása volt az akarától eltérő törekvésekkel szemben, ugyanakkor nem kerülték el figyelmét az új jelenségek és azok hasznosíthatósága sem.

Egykori közvetlen beosztottjaként hangsúlyozom, hogy személyiségét és szolgálatát nagyra értékeltem, támogattam s kitartottam mellette. Mindenki számára jó volt, hogy a katonai felsőoktatásban voltak ilyen kvalitású, illetve tartású felelős vezetők, mint ő.

Az emlékezés és a szolgálat segít megtartani, megerősíteni a múlt személyiségeiben rejlő értékeket, és az utókor kötelessége ezt az örökséget életben tartani és továbbvinni.

Dr. Szabó Miklós altábornagy, rector emeritus sokoldalú személyisége nélkül – amelyet reményeink szerint sikerült plasztikusan érzékeltetnünk – e sajátos időszak egész természete, de maga a nemzetvédelmi egyetem mint a magyar katonai felsőoktatás akkori új alakzata önmagában is elképzelhetetlen lenne.